

Jean Am ry

Yaşlanma Üzerine

İsyân ve Boyun Eğme

Türkçesi: Tunç T rel

İÇİNDEKİLER

Önsöz.....	9
Dördüncü Baskıya Önsöz.....	13
Varoluş ve Zamanın Akışı.....	15
Kendine Yabancılaşmak.....	39
Başkalarının Bakışı.....	61
Dünyayı Artık Anlamamak.....	83
Ölürken Yaşamak.....	105

Varoluş ve Zamanın Akışı

Yaşlanan insan –yaşlanan kadın, yaşlanan erkek– burada sıkça karşımıza çıkacak ve kendini pek çok farklı biçimde, çeşitli kılıklarda gösterecek. Bazen yaşlanana, tanıdık bir edebi eserin figürü olarak tanıyacağız, bazen de onunla hayal gücünden tamamen arındırılmış bir soyutlama olarak karşılaşacağız; başka yerlerde ise bu denemenin yazarı onun silüetinde kendini gösterecek. Yaşlanan insanın kimliği gibi yaşı da belirsiz olacak; hem dilin kullanımı hem de gerçeklik bunu gerektirir. Yaşlanan insanı 40 yaşını devirmek üzereyken göreceğiz, çünkü burada tarif etmeye çalıştığımız süreç bazı hallerde erkenden başlayabilir. Diğer örneklerdeyse 60 yaşında biri olarak karşımıza çıkacak. Yani muğlak bir istatistiksel nesnellik çerçevesinde artık *senex** olarak tanımlanabilecek biriyken. *Varoluş ve zamanın akışı* konusuna değindiğimiz bu kısımda, daha henüz 50 yaşına basmış biriyle başlayalım. Bu kişinin erken ölümü onun kendisini bu yaşta yaşlanan biri olarak görmüş olmasını pek tabii haklı çıkaracaktır. Bu yüzden biz de onu yaşlı biri kabul etmeliyiz. Ona yıllar sonra ilk defa bir sabah resepsiyonunda denk geliyoruz. Yıllar sonra diyorum çünkü kendini bir defasında soytarı durumuna düşürdüğü bu beyhude aktivitelerden uzun süre önce elini ayağını çekmişti. Şimdiyse fragını giymiş, dimdik duruyor. Göğsü ve göbeği tümüyle doğallıktan çıkmış, hiç de normal sayılamayacak biçimde şişkin görünse bile duruşu gayet yerinde. Gür siyah saçları enseye ka-

* (Lat.) Yaşlı, yaşlanmış. (e.n.)

dar uzanıyor ve bıyığı henüz boyanmamış. Gömleğinin yüksek yakalarının içinden çıkan soluk yüzü ise balmumu gibi donuk ve hareketsiz. Doğululara özgü melankolik gözleri parlaklığını yitirmiş, derin ve mavimsi halkaların gölgelerinde dinlenmekte.

Bu yaşlanan insanı “A” rumuzuyla anacağız, zaman zaman düşüncelerimize dahil etmeyi planladığımız tüm kader ortaklarını da bu şekilde adlandıracağız. A: Bu düşünülebilecek en matematiksel ve en soyut tanımlamadır, aynı zamanda okura hayal gücünü ve somutlaştırma yetisini kullanması için en geniş özgürlük alanını tanır. Yine de sadece bir seferliğine bu A’mıza ona dünyanın verdiği isimle hitap edelim. Ona “Anlatıcı” diyelim. Hatta kuralın dışına çıkarak daha kesin bir şekilde, asıl adıyla, doğduğu yer Loir-et-Cher’de ne tuhaftır ki “Pruh” şeklinde telaffuz edilen ama bizim onu bildiğimiz ismiyle Proust –*Marcel Proust*– olarak analım.

A –*Marcel Proust*– elinde şapkası, ev ahalisinin huzuruna çıkar. O an, yıllarca uğramamış olmasına karşın evin hizmetçilerinin kendisini derhal tanıdığını fark eder. “Baba Proust geliyor!” derler. Oğlu olmadığı için bu “Baba” hitabının yaşına hürmeten yapıldığının farkındadır. Eğer hizmetçiler duruma hâkim olup kendilerini daha iyi ifade edebilselerdi, henüz sadece 50 yaşındaki bu adamın, dimdik duruşuna ve tellerine aklar düşmemiş saçına rağmen, tarif edilmesi zor bir şekilde çok daha yaşlı gösterdiğini söylerlerdi. Zira kaskatı duran sarımtırak beyaz suratı şimdiden gelecekteki *rigor mortis*’in* habercisiydi. Anlatıcımızsa yeniden etrafındakilere bakar ve eğer gözleri onu yanıltmıyorsa, zamanın onlara kendisinden çok daha kötü davrandığını görür. Şu pamuk sakallı, yürürken ayaklarında kurşun tabanlı ayakkabılar varmış gibi sürünen, masallardan çıkmış kral da kimin nesi? *Guermantes* Prensi; onun da başına o şey –öyle bir “şey” ki ileride hakkında sık sık, uzun uzun konuşacağız– gelmiştir. Beyaz sakalı, amatör tiyatrodan oynayan bir oyuncunun kullandığı sahne malzemesi gibi değil de, sanki bir dilencinin sakalıymış

* (Lat.) Ölümden hemen sonra vücudun katılaşmasını ifade eden terim. (e.n.)

gibi duran ihtiyar da kim? Şüphesiz Mösyö d'Argencourt! Anlatıcının bir zamanlar can düşmanı olan adam. Eskiden burnu havada ve kibirli biri olan Baron de Charlus ise trajik bir salon Kral Lear'ına dönüşmüş. Daha iyi günlerinde kaşını kaldırma-ya bile tenezzül etmediği kişilerin önünde şimdi özenle şapkasını çıkarıyor. Eski yoldaşı Bloch ise -ismi artık Jacques de Rozier- yaşlanmış suratının herhangi bir ifade takınmasına gerek bırakmayan korkutucu bir monokl takıyor. Ziyaretçimizin karşı karşıya geldiği kişilerin gözkapakları, yakında bu dünyadan göç edeceklerin sahip olduğu mühürlenmiş bir sertlik taşıyor. Dudaklarıysa, öleceği kesinleşmiş kişiler için durmaksızın dua edenlerde olduğu gibi, sürekli kımıldıyor. Diğerleriyse sklerozdan ötürü aldıkları şekillerle, taş kesilmiş birer Mısır tanrısına dönüşmüş. Uzaktan gözlemlerken anlatıcı bazılarının neredeyse hiç değişmediğini görüyor. Ama konuşmak için yaklaştığında, o pürüzsüz görünen ciltlerindeki şişlikler, ufak yumrular, mor renkli kılcal damarlar kendini öyle belli ediyor ki, kişinin yaşını ayan beyan gösteren beyazlamış saçları, kamburu ve yere sürttüğü ayaklarının uyandırdığından daha güçlü bir tiksinti ve derin bir korku uyandırıyor. Misafirimiz hizmetçilerin çoğunu tanıyor. Hepsi de daha önce gördüğü, çok uzun yıllar önce villanın birindeki akşam yemeğinde sohbet ettiği kişiler. Skleroz ve dehidrasyon yüzünden o eski yüz hatlarını zorlukla çözüp çıkarıyor. Bazen öyle bir an geliyor ki, birisiyle konuşurken o kişinin yüzü, sesi, şekli şemaii hakkında en ufak bir fikri bile olmuyor. Şişman bir kadın onu her zamanki "Bonjour!"uyla selamlıyor. A, soru sorar ama soru için de özür diler bir ifadeyle ona bakıyor. O kişinin ismi Gilberte; çocukken Combray ve Champs Elysées'de âşık olduğu kadın. Proust'un anlatıcısının Guermantes Prensi'nin kabulünde yeniden karşılaştığı bu insanlara da ne olmuş böyle? Çok değil. Her şey. *Zaman akıp gitmiş.*